

Hiša št. 14

Ciril Kosmač

Na vse zadnje so se socialno čuteči, po sami rimski in božji previdnosti postavljeni tržaški občinski svetniki do grla nasitili, gledati in poslušati brezposelne, na cesto pognane družinske očete, zapuščene vdove in onemogle starce, ki so slabokrvni in jetični od lakote, garjavi, nadušljivi in polni revmatizma od prenočevanja po zatohlih kavernah in zasmrajenih mestnih podzemskih kanalih, skrhani in sključeni, razjedeni in oglodani od trdega življenja, vsak dan v večjih trumah prihajali na magistrat ter krevljali po dolgih svetlih hodnikih, puščali na preprogah rjave odtise svojih blatnih, pošvedranih obutev, pobirali čike izza pljuvalnikov, se vsekavali kar s prsti, zamolklo kašljali, grkali, smrkali in metali široke pljunke kamor je nanese, stresali bolhe, uši in stenice, zaudarjali po kislem smradu raztrganih in gnilih cunj, prijemali s svojimi umazanimi lopatastimi rokami za svetle medene kljuke na vratih, vstopali v sobe in se raztezavali po njih kakor smradljiv, dušech dim, se obešali za suknje gospodom uradnikom, ki so tako lepo dišali po milu „Rosa di maggio“, se odkrivali, držali raztrgana pokrivala z obema rokama nizko na kolenih ter dokazovali, da niso divjaki, temveč ljudje, ustvarjeni po božji podobi in volji, trdili, da so Italijani od pamtiveka, fašisti od vsega začetka, državljani, udani Mussoliniju, kralju in papežu, ter prosili košček strehe svojim prezeblim otrokom in bolnim ženam: saj morajo vendar živeti, dokler jim je usojeno; ali naj se mar lepo zleknejo ob cesti in mirno počakajo na ljubo smrt; ali naj se pobesijo na hlačne jermene; ali naj svoje otroke pobijejo, pokoljejo, pomečejo v morje; ali naj noseče žene usmajajo ponoči po cestah in ponujajo po dve liri svoje kosti — o, saj bi jih, toda nihče se ne zmeni zanje, ker je dovolj bolje ohranjenih žensk; ali naj začnejo krasti, pobijati — ali kaj?

Da, ta stvar je postala vsekakor že preobširna, prenadležna in tudi — prenevarna. Mestni očetje prihajajo z avtomobili prav do vrat magistrata, hitro izstopajo, vihrajo po hodnikih z naglimi koraki, zaletavajo se v zbornično dvorano, se vsi zasopli rušijo v mehke fotelje in zborujejo. Najprej soglasno sklenejo, da je treba tu na vsak način nekaj ukreniti, potem pa precej na dolgo razpravljajo tele stvari:

— Brezposelni predstavljajo nevarnost. Na magistrat sicer prihajajo mirni in ponižni, toda pod pepelom te njihove ponižnosti še zmemrom tli strupena žerjavica ogorčenosti in jeze, ki lahko vsak čas

bruhne na dan. Brezposelni lahko postanejo prave zverine, to se bere vsak dan po časopisih in tudi romani so o tem že napisani; potem-takem bo na vsem tem vsaj drobec resnice. Delavec nekaj časa že prenaša lakoto, malo porobanti in zakolne, zateguje hlačni jermen in se nasloni na vogal, kadar se mu od slabosti zamegli pred očmi. Toda kadar so sile le prehude, mu iz želodca udari na možgane, da ne razločuje več med dobrim in slabim, dovoljenim in nedovoljenim. In tako postane lahko nevaren zločinec, posebno še, če pomislimo, da nima velike izobrazbe. To se bere in se tudi dogaja. To je vse gola in čista resnica in zoper to je treba na vsak način nekaj ukreniti.

— Toda kaj?

— Država pravi: brezposelnih ni. In če država pravi, da jih ni, kdo bi se drznil trditi kaj nasprotnega? Ali ni država najvišji odločujoči činitelj v vseh zadevah? Seveda je. Toda brezposelni kljub temu so. Samo pisati se ne sme o njih. In to je tudi razumljivo; kdo pa bo glasno poročal o slabih straneh svojega doma? To se mora zakriti. Tu pa so spet mestni očetje poklicani, da te brezposelne poskrijejo in pospravijo kamorkoli, kajti na cesti nikakor ne smejo ostati, ker spravljajo mesto in državo v slabo luč.

— Toda kam z njimi?

— V mestnem proračunu ni predvidenih toliko na cesto pognanih: in če jih ni predvidenih, bi jih tudi biti ne smelo. Tudi postavka za brezposelne je v mestnem proračunu; toda postavka v proračunu in brezposelni na cesti, to je dvoje silno neskladnih stvari. Kdo pa še ne ve, da oni, mestni očetje, ne smejo kar tako razmetavati denarja? Saj je zmerom toliko in toliko drugih krvavo potrebnih stvari, ki dajejo mestu sijaj, videz bogastva in trdnjave domovinske misli. Iz Rima pride samo ukaz: priredite to in to, in to in to je treba prirediti. In mestni očetje strižejo postavke, kjer se pač dajo striči: brezposelni lahko počakajo, slavnosti pa se morajo po višjem nalogu brezpogojno vršiti.

— Seveda! Ljudje so državi na vsak način potrebni. Kdo pa bo v primeru vojne branil državo? V poglavitni meri delavci in kmetje, to je res. Toda kam naj sedaj spravijo te ljudi? To bi se reklo: plačevati in rediti vohune. V mestu pa ni dela; in tudi če je kaj malega, je tu dovolj delavcev iz notranjosti države, ki imajo vsekakor prednost, kajti edino ti so steber in sejalci državne misli v teh krajih.

— Vsi ti brezposelni bi za sedaj lahko uvideli, da so popolnoma odveč. Poskakali naj bi lepo brez hrupa v morje, ali pa naj bi se pobesili. Naposled je pravzaprav čudno, kje še črpajo to svojo moč do

življenja. Če bi mi kedaj tako daleč padli, bi si mirne duše pognali kroglo v glavo. Toda brezposelni tega ne razumejo; živijo dalje, kra-dejo Bogu čas in državi denar ter pošiljujejo svoje jetične žene, da jim, revice! rodijo v deh letih troje otrok.

— Otrok — otrok je sveta stvar. Sam Duce je napisal o otroku lepe članke, katere si moramo vsi vzeti k srcu. „Rodite več otrok!“ kliče v tej bitki svojim državljanom. Toda ta bitka bi za te kraje ne smela veljati (mestni očetje smejo nekoliko pozabavljati čez državne ukrepe.) Zakaj ne? — — —

— Mestni očetje prikimavajo: to je pač vse res. Ti brezposelni so sami socialisti, komunisti, defetisti, antifašisti, protidržavni elementi, ki jih je lakota tako daleč vrgla ob tlak, da so se zatekli pod odrešilno streho domovinske udanosti. Lakota, nič drugega kakor lakota. Predobro se jim je godilo takoj po vojni, preveč so jim dajali kruha in mesa, zato so bili ponosni, ošabni in neuklonljivi. Takoj, kakor hitro so zasedli te kraje, bi jih bili morali sestrađati, pa bi se bili pustili zviti po njihovi volji in potrebi kakor voščena igrača. Da, da, življenje uči človeka do smrti!

— To nikakor niso ljudje, ki so zdravi in dobri, zadovoljni z malim. Ti bi radi bogato žrli na državne stroške, zraven pa preklinjali njen ustroj. Nikakega smisla za kaj vzvišenega ni v njih. Prosim, ali ste jih že kdaj videli, da bi se ob državnih praznikih udeležili slavnostnega obhoda po mestu ter navdušeno vzklikali državi, kralju in Mussoliniju? Ne! Upirali so se in se smejali našim pripadnikom. Zdaj pa prihajajo semkaj in govorijo, da so udani in celo enakovredni državljanji. Kakšni državljanji so to! Samo njihova imena človek prebere, pa ve, pri čem je: Francovich, Ferletis, Jaconcig, Pettaros, Andreicich, Valentinuz, Chriznich, Pettarin, Orzan in tako dalje, in tako dalje.

— Mestni očetje sejejo in sejejo, zibljejo se v mehkih foteljih kakor v objemih zavaljenih prsatih žensk, razpravljajo in se razvne-majo, držijo v kratkih debelih prstih lepo dišeče havanske cigare, vla-čijo venomer iz žepov v telovnikih težke zlate ure in gledajo nanje, da ne bodo zamudili večerje. (Postana jed ostane v želodcu in treba je je-mati neprijetno Magnesio di San Pellegrino. Saj krivda ni njihova: tako so bili vzgojeni in tak je njihov položaj od rojstva.) Križ je, križ, biti občinski svetnik! Meščani znajo samo zahtevati: dajte nam to in to; in kadar jim to in to preskrbijo, zabavljajo, da je to in to zanič. Saj imajo tudi oni težke preglavice. O, tudi njim od skrbi sivijo lasje: delnice N. G. I. rapidno padajo; delnice Cosulich Line so že brez vsake vrednosti in jih lahko mirne duše vzamejo s sabo na stra-

nišče; „Triestina s. a.“ je v obupnem položaju — treba bo napovedati prisilno poravnavo, da se nekoliko opomorejo; Prestito del Littorio se ne obrestuje; žena ima kamne v mehuru in hoče na vsak način v Viareggio; služkinja je razbila dragoceno japonsko vazo in milostljiva bo prav gotovo dobila živčni napad, ko bo to zvedela; hči je zbežala s centurionom milice in zdaj pošilja pisma ter grozi z družabnim škandalom, če ji ne odštejejo mastne dote; v gimnaziji je afera s sinom, ki je pokazal več talenta za zvodništvo mladih deklet kakor za Risorgimento; Lola, „angel plavi“, zahteva sto lir na večer, in če jih ne dobi, odpotuje — težko je dati stotak, toda še težje je biti brez Lole. Toliko skrbi in toliko nevšečnosti, in oni se vkljub temu ubijajo tu in iščejo, kje bi kaj našli za te uboge brezposelne.

Dva večera so tako razgrebali po svojih mislih, toda ves njihov trud je bil zaman. Samo dnevnice so potegnili in zaključevali so dolge zapisnike z besedami: „stvar se odloži do nadaljnjega“. In tisti nadaljni se je vlekel dva meseca in še čez, šele potem je dozorelo v njem, da je z veliko muko porodil Hišo št. 14.

Hiša št. 14 je bila velikodušen dar, katerega je darovala mestni občini grofica Mathilda Sircza von Schneefeld.

Mathilda Sircza von Schneefeld bi bila živela, trpela in umrla kot Matilda Širca, kvečjemu bi se lahko poročila — kar je zelo verjetno, saj je bila zelo postavno dekle — in se s tem dokopala do kakega drugega kraškega priimka. Toda njej se je nasmehnila sreča. Seznanila se je bila z nekim tretjevrstnim dvornim uradnikom, se kaj kmalu znašla na Dunaju, se tam dokopala do sobarice, rahljala pernice in brisala cesarsko-kraljevi prah. Sčasoma je tudi sama postala deležna globokih postelj in njenih mlahavih prebivalcev — in tako se je tudi zgodilo, da je neke jesenske noči, ko je zunaj lil dež do obupnega dolgočasje, z zvijanjem svojega žgočega telesa ogrela premrle ude in razvnela plavo, vodeno kri staremu generalu grofu von Schnefeldu in si s tem prislužila grofovski naslov. Vzpenjala se je torej previdno in stanovitno od klina do klina po lestvi človeške slave in blaga, si prislužila viteški križec, pokopala svojega moža, se oblekla v črno, se tuptam še kaj malega poslužila skrivnih hodnikov in golobradih kadetov in se tako počasi skrhala ter se vrnila na stara leta v Trst, mlahava, histerična, polna želodčnih ran, razburljivih nočnih prividov in drugih grenkob, ki so ji ostale od življenja. Kupila je v Starem mestu od Žida Abrahama Zambona prazno dvonadstropnico z velikim portalom in težkim stebrovjem, nad katerim je kraljevala osivela, od dežja izprana obilna Venera iz kraškega kamna. V hiši so bile široke

sobane, kamnita stopnišča in dolgi hodniki, kar je vse dajalo videz razkošne prostornine. Mathildi Sirczi pa je bila prostornina skorajda nujno potrebna in zato je hišo kupila ter se naselila vanjo z vsemi svojimi cesarsko-kraljevimi ostanki: s črnim rezljanim pohištvom, preoblečenim z obledelo rdečo prevleko; s starimi, po naftalinu dišečimi toaletami; s škaflo širokokrajnih klobukov, operjenih z nojevimi peresi; s košato kostanjevo lasuljo; z zlatim lornjetom; s hermelinastim plaščem (dar nekega nadvojvode); z zeleno papigo Ketty, ki je znala zmerjati služabnike in zapeti „Gott erhalte“; s sanjskimi knjigami in z debelušnim Hansom, ki je bil vratar, kočijaž, kuhar, strežnik, sobarica in kar je bilo drugega potreba — vse obenem.

Mathilda Sircza je vstajala malo pred poldnem, se oblekla v dolgo črno obleko in šla nekajkrat skozi vse sobe, po hodnikih in po stopnišču, Hans pa je skakal od vrat do vrat, jih odpiral in se globoko priklanjal. Po kosilu je odhajala v mesto. Udeleževala se je skoraj vseh parad in se ob pogledu na strumno korakajočo mladino zelo navdušila. Delavcev in fakinov, ki so žvižgali ali pa pljuvali, ni mogla prenašati; včasih jih je celo zmerjala z boljševiki. Legala je malo pred polnočjo in Hans ji je kuhal čaj in ji pokladal razgreto opeko k premrlim nogam. Kadar so bili njeni dobri dnevi, ji je bral kaj malega iz „Spominov Giacoma Casanove“, „Dame s kamelijami“ ali pa celo pesmi iz „Buch der Lieder“; kadar pa ji je bil dan zagrenjen, se je vselej vračala nazaj v nekdanje dni in takrat je moral Hans vzeti v roke „Razkrinkane Habsburžane“. Ob tej knjigi se je Mathilda razburila in razžalostila in Hans je moral v takih nočeh skoraj do jutra poslušati, kako je pravzaprav bilo s samomorom cesarjeviča Rudolfa ter razlage podobnih cesarskih dogodkov in nespozumljenj.

In tako je Mathilda Sircza hodila na avstrijski konzulat po pokojnino za svojim blagopokojnim možem in živela svoje zahajajoče življenje. Potem se je pa spomnila, da ji je pravzaprav že čas oditi iz te solzne doline po zasluženem plačilo — in je umrla.

Svojo hišo je zapustila mestni občini z naročilom, naj jo preuredi v zavetišče brezposelnim služkinjam. Pravijo, da človek na zadnjo uro še enkrat doživi vse svoje življenje; življenje Mathilde Sircze pa je bilo tako pisano in burno, da ni utegnila pregledati vsega. Vse kaže, da je prišla komaj do svojih mladih let, ko je kot revna služkinja sanjala o lastnem domu, in je tako svojo hišo zapustila služkinjam, kar je Hansa, ki se je štel za edinega dediča, silno potrla. Sicer pa Hans ni bil edini v svoji potrtosti; s Kraša so prihajale razne kmetice, ki so hotele govoriti „s svojo sestro“, toda „sestra“ jih ni marala

miti videti. Naročila je Hansu, naj se te dekcle kar izgubijo izpred nje-nega praga, kajti ona nima nobenih sestra. In tako so se „sestre“ vračale, preklinjale to „dvorsko poguznjenko, ki je za vekomaj uma-zala njih pošteno ime“. Ljudje pa so grofičin dar sprejeli z veseljem na znanje in menili, da je to edino dobro delo, ki ga je grofica storila v svojem življenju. Kaplan Don Armando Caracalla pa je celo izjavil, da si je njena duša s tem prav gotovo pridobila nebeško kraljestvo, „kajti Bog je neskončno usmiljen, pravičen, dober, i. t. d.“

Že nekaj dni po groficiui smrti so Hišo št. 14 napolnile brezposelne služkinje od kleti do podstrešja. Nateplo se je bilo toliko žensk, ki so z delavskimi knjižicami dokazovale, da so res služkinje. Posedle so hišo, se prepirale med sabo za boljšo sobo in posteljo, za mizo, stol, omare, divane in divančke (celo za papigo so se trgale spočetka, potem pa so popolnoma pozabile nanjo, da je uboga žival poginila od lakote, ker se ni nihče zmenil zanjo, naj je zmerjala ali pa prepevala ce-sarsko himno); prepirale so se za pokojničine knjige in se cedile nad risbami v Casanovovih Spominih, stradale so, se zmerjale, lasale in kradle druga drugi. Kar je bilo med njimi še trdnih in pametnih deklet so se kmalu izselile, druge pa so od lakote in dolgočasje začele s prodajo svojega telesa; spočetka so hodile na cesto, potem pa so vlačile moške kar na dom. In tako so v nekaj mesecih izpremenile velikodušen dar — čisto hišo blagopokojne grofice, katere slika je vi-sela v veži v pozlačenem okvirju — v dom nelepega imena. Na policijo je jelo deževati prijav tatvin in pretefov; in policija je hišo preiskala ter našla poleg kali spolnih bolezni tudi precej gradiva protidržavne vsebine, kar je seveda dalo povod za korenite ukrepe. Ob tej priliki je tudi mestni gradbeni urad hišo pregledal in jo „spoznal za nezmožno nadaljne uporabe“. Vse to je bilo predloženo mestnemu svetu in mestni svet je v pičlih dveh sejah stvar preresetal ter odredil, naj se hiša izprazni in zapre.

Zdaj se je pa mestni svet spet spomnil te hiše, ki je bila vpi-sana v seznamu izpraznjenih stavb pod št. 14. Drugih trinajst so že vse razrušili, edino ta še stoji. Mestni gradbeni urad jo je ponovno pregledal, nekoliko zmajal z glavo — nekdo se je ob tej priliki celo izrazil, da ne bo velike škode, tudi če se streha zruši ljudem na glave — in jo končno odobril, da lahko v teh dneh, „dokler se ne najde boljša rešitev“, služi za streho brezdomcem.

Časopisje je ta ukrep sprejelo naravnost z navdušenjem. Priob-čevalo je razgovore z občinskimi svetniki, polnilo stolpce z njihovo širokogrudnostjo in socialnim čutom, imenovalo jih — kakor je pač navada — Kruh siromakov, Očete sirot, Rednike vdov in Previdnost

božjo. Hišo št. 14 pa, v katero so se komaj pred dobrim letom zale-
tavali kakor besni kozli, češ, da je „leglo nemorale, spolnih bolezni
in prava tovarna podtalnih elementov, drugič pa so vse stene tako
slabe in razpokane, da se lahko vsak hip zrušijo ljudem na uboge
glave“, tisto hišo so zdaj proglašali za „Dom rešitve, v katerem so
naravnost udobna in krasna stanovanja. Če je v njej živela grofica,
naša dobrotnica — bodi ji na tem mestu ponovna čast in hvala za
njen velikodušen dar — kako ne bi mogli živeti brezposelni? Treba
bo sicer zidovje malo podzidati, razkužiti in prebeliti stene, toda to
lahko store bodoči stanovalci sami — čeravno vemo, da to pričakujejo
od občine; kajti človeštvo je tako: če mu ponudiš prst, zgrabi celo
roko — saj je v njihovo dobro in prid.“

* * *

Hiša št. 14 — jetična, gluha in votla, napol razpadla dvonadstropna
podrtija, polna uši, stenic, podgan ter drugih proletarskih golazni —
je stala na križišču ozkih in mrakotnih ulic v Starem mestu in se že
dobro leto sèm pripravljala, da se nekega deževnega in veternege dne
z vsem stebrovjem in obilno Venero vred počasi zgrudi in zaduši v
smolnatem cestnem blatu. Nič več se ni zanimala za življenje, zaprla
se je vase in se potuhnila; še strah pred smrtjo je ni več vznemirjal.
Zdaj so pa kar naenkrat spet prihrumeli k njej ljudje s škripajočimi
vozovi, vozicami in rameni ter jo naskočili. Pač, ko je človek doslužil
bogatinu, se ga lahko posluži vsak nemanič! Zamajala se je hiša, iz-
buljila temna okna od začudenja in se ozrla v sivo nebo. Ni ji prišlo
na misel, da bi se upirala, pohlevno se je udala pred to premočjo —
kakor postarna vdova pred vojaki — in se morda prav kakor ta za-
čudila, da si jo lahko še kdo poželi. Odprla je svoja težka okovana
hrastova vrata in začela požirati stare črvice omare z neštevilnimi
predali; škripajoče postelje s trhlimi nogami; polomljene stole; raz-
trgane divane, iz katerih je silila vlažna in umazana morska trava
in ki so bili v tej gneči tako podobni ranjencem s preparanimi trebui;
kolesa otroškega vozička, pribita k navadnemu zaboju s širokim na-
pisom „Confitures Cirio zmerom in povsod“ ali pa „Vzemite po kosilu
pomarančo Gaddi, ki Vas osveži in Vam pospešuje prebavo“ in v njem
jokajoč, koščen otrok; razklane kovčge, pisane cule, raztrgane vreče
in podobno slikovito ljudsko bogastvo; požirala je hiša starce z red-
kimi, ščetinastimi, sivimi bradami; upognjene ženice s pridušenim
stokanjem na ustih; trde, zarjavele može, ki so preklinjali pod težkimi
bremeni; žene s širokimi nosečimi trebui in z dojenčki na mlahavih,
cunjastih prsih; otroke, ki so venomer vreščali, hlipali in smrkali;

hilitajoče se blodnice po ljudskih cenah in žvižgajoče potepuhe, ki so mirno prihajali s kapo postrani, s pisano kričečo ruto za vratom, in kadili svoje večne čike. Škripala so stara vrata, škripale so trhle podnice, loputale so oknice in kriki so se odbijali od praznih sten in žvenketaje padali na trhla tla:

„Halo — halo!“

„Au — ruk, au — ruk!“

„Kam divjaš?“

„Kaj pa te briga!“

„Drži jezik!“

„To je našel!“

„Kaj? Še eno črhni!“

„Carletto, Carletto!“

„Drži, strela božja!“

„Carogna!“

„Bestia!“

„Macaco!“

„Ne udrihaj po steni, saj vendar vidiš, da je razpokana!“

„Pa naj se sesuje, hudič!“

„Mama! Lačen!“

In trušč narašča do same gluhotе. Ljudje tekajo vsekrižem, se zaletavajo drug v drugega, si glasno delijo zaušnice in se pričkajo za sobe; vlačijo omare, postelje, mize in drugo ropotijo, da so vsi hodniki zašarjeni in zaprti. Vsak bi bil rad prvi in tako ni preklinjanja ne konca ne kraja.

Kdor je prišel prvi, je prišel prvi. Izbral si je najlepšo sobo in jo samozavestno zasedal. Snel je razkrojena vrata, jih vrgel kar na hodnik — da je bila zmešnjava še večja — in stopil k drugi sobi po cela; zamenjal je oknice z razbitimi šipami, potrgal trhle podnice iz poda in jih nadomestil z dobro ohranjenimi, tekel hitro na kaščo in preobrnil vse kote, kje bi se dalo kaj najti, pobral staro mizo, stol na treh nogah in zarjavelo cev, kar mu vse lahko še prav pride, si vse lepo uredil in se zdaj že sprehaja po sobi z žarečimi očmi, prevzet od opojenosti, da ima spet streho nad glavo. Ves vesel in zadovoljen sede k mizi in se zastrmi skozi okno na široko blatno dvorišče, na star, napol usahli kostanj, v katerega so vrezana velika podolgovata srca, prebodena z dežniki in bridkimi sulicami ter okrašena z začeticami zaljubljenih parov; strmi daleč tja čez strehe v svet. Da, če ima človek nekje svoj dom, ima tudi svet, ki je razgrnjen tam zunaj. Občuduje ga in se divi belim cestam, ki se križajo čezenj. Če je

pa človek na cesti, nista cesta in svet nič več prelestna in prav nič več njegova! Toda dolgo ne more zdržati na miru, ko pa je vse tako lepo in skoroda svečano! Kmalu vstane, gre po sobi in tupatam še kaj pospravi, naravna podobe na steni, podloži kos lesa pod trhlo in razjedeno nogo mize, da se ne bi več majala, poišče žebelj, ga zabije pri oknu v zid in obesi nanj kletko s škorcem. Škorec veselo zaščeebeče in dobi kocko sladkorja v dar. O, kajpak, nekaj lepega je, biti nekje doma, imeti streho nad glavo, svojo sobo in svoja vrata, na katere lahko obiskovalec potrka — in človek se v sobi ponosno in glasno, včasih celo ošabno zadere: naprej! Aha, saj res, na vratih je potreben napis. In stanovalec poišče kos porumenelega papirja in natisne nanj z grobimi črkami svoje ime:

MARTIN JACONCIC

Calzolaio

Potem veselo zamahne s papirjem, da se črnilo posuši, se mladostno zasukne na zdravi peti in ga nabije na vrata. Ha, — oddahne se, sede spet k mizi in se zastrmi daleč tja čez lisaste zveržene strehe do samega neba, na katerem se trgajo oblaki.

Drugi pa še zmerom vpijejo, se kotalijo po hodnikih in naglo urejajo svoje stvari: Ženske pometajo smeti, brišejo prah, odpirajo skrinje in jemljejo iz njih suho, papirnato, voščeno cvetje — spomine na prvo sv. obhajilo, na birmo, na poroko in na podobne svetle brezskrbne ure —; obešajo po stenah lesene, zakajene, polomljene Kristuse in podobe ilustriranih časopisov, poročne slike, z ostro začrtanimi očmi, obrvmi, ustnicami in brki — povečane pri predmestnem fotografu, ki pozna duše in želje svojih odjemalcev — in vse tisto pisano okrasje, ki vso to revščino samo podčrtava, ki pa je tem ljudem nujno potrebno, ker jim dokazuje, da so nekoč živeli, bili mladi in polni. Moški pogledavajo v dimnike, postavljajo male železne peči in ravnaajo cevi skozi okno. Tupatam se pri tem opraviu razbije kaka šipa in takrat se vselej zasliši glasno preklinjanje. Potepuhi polglasno požvižgavajo in hodijo od vrat do vrat, pomagajo ponekod prenesti težjo omaro, skrinjo in posteljo, ali pa previdno sunejo kako stvar, ki se da vnovčiti ter jo stlačijo v svoje brezdanje, raztrgane žepe. Otroci kričijo, plezajo na okna, na vrata, na stebre, padajo na tla in si potolčejo nosove, se drsajo po trebuih na gladkih držajih stopnišča, tekajo na kaščo in v klet, na dvorišče in na cesto ter hočejo do dna zavžiti ta praznični dan.

Pozno popoldne se vpitje malo poleže; zdaj je za prvo silo že nekam urejeno: postelje so postavljene in napolnjene s cunjami, omare

so razmeščene ob stenah in se smejejo s svojimi praznimi predali, na notranji strani vrat so nabiti žebli in na njih visijo odvečna oblačila, dojenčki so pozaspali — v pečeh pa gori ogenj, diši po smoli in trhlem lesu, dim se vije skozi cevi in v loncih se kuha večerja; zaudarja po čebuli in paradižnikovi omaki. Otroci pozabljajo na igre, prihajajo v kuhinjo, širijo nosnice in vdihavajo vonj jedi. Ženske so sitne, možje pa se potapljajo v ta duh, zagrebajo nagubane, zarjavele obraze v široke dlani in jim je ob tej uri še nekam dobro pri srcu. Zdaj je streha nad glavo in to je važno! Seveda je važno. Pa tudi jed je važna. Vrag vedi, kaj je važnejše. Včasih bi človek za dobro ležišče stradal ves dan. Toda nočoj so vsi nekam oblagodarjeni z upanjem in končavajo svoja razmišljanja s tem, da se bo počasi že vse uredilo v njihovo dobro in prid. Večerja je danes boljša kakor po navadi; saj je kuhana v sobi na peči in ne v kaverni na tleh; pa tudi drugače človek sedi na stolu in je pri mizi kakor se človeku spodobi. Po večerji pomečejo otroke spat in uredijo še kako malenkost. Poiščejo papirja ali pa kar s kredo napišejo na vrata svoja imena:

FRANCOVICH ERNESTO
Sarto per Signori e le Dame

Augusta Orzan
Lavandaia

Ferletis Antonio
Muratore

CHRIZNICH GIUSEPPE
Bandaio

Pettaros Stefano
lavorante

ANDREICICH PIETRO
pittore

in tako dalje. Kakor hitro se ti ljudje kam naselijo, takoj napišejo na vrata svoja imena. Tako se zdi, kakor bi pričakovali kakega ske-sanega Rotschilda, ki se utegne vsak čas pojaviti in deliti med siro-make denar.

Ne mine niti teden dni in prebivalci Hiše št. 14 se prav dobro poznajo med sabo. Z ostrimi in predirnimi očmi so potegnili drug z drugega tiste raztrgane cape in se dodobra ogledali: Pettaros je ži-

vina, čez dan usmaja po mestu, zvečer pa pretepa svojo ženo; Ferletis je furlanska mrhovina, ki se dela dobrega z vsemi, skrivaj pa se hodi ponujati na občino za policaja in na Questuro za konfidenta — da bi ga strela udarila; Jaconcic je star čevljarski falot, zasedel je najboljšo sobo in se zdaj s svojim škorcem vred požvižgava na ves svet; Chriznich je „intelligenten gospod“, oče treh hčera, o katerih pravi, da so pravi angeli, drugi pa so prepričani ravno o nasprotnem; Andreicich je vnet za dolgoprstna dejanja, žganje in zavaljeno Francovichevo Cristo; Francovich je „molčeči bik...“ Tako obravnavajo vse družinske razmere in škandale, prepire, ljubezni, zakonolomstva in nemožate preteklosti, nočna preseljevanja iz sobe v sobo, tatvine, spolne bolezni, denarna sredstva in tako dalje. Toda vse to ne vzbuja prav nobenega ogorčenja in moralnega zgražanja. To je vse tako urejeno — in kadar je tako, ni drugače. Oni so tega navajeni že dolga leta in zato ne pade nobenemu na um, da bi resno skušal prodajati cenene nauke o morali in poštenosti. Pa morale in poštenosti sploh ni. Ti dve najvišji in toliko opevani krščanski čednosti sta že zdavnaj dezertirali iz visokih in nizkih ljudskih plasti ter se zatekli neznankam. Še sledovi za njima so sila zabrisani, tako da je trenutno vsako zasledovanje skoroda zaman.

* * *

Hiša št. 14 čez dan ni deležna takega oglušujočega šuma kakor zvečer.

Pettaros, Andreicich, Francovich in drugi zdravi in delavni možje se napotijo v mesto, stikat za priložnostnim delom, mrki in molčeči, pogreznjeni s svojo onemoglo jezo. Morda se jim pa le posreči, da tupatam našagajo in nacepijo meter drva, pomečejo v drvarnico voz premoga, ali pa ponesejo težko breme, da zaslužijo liro ali dve.

Vagabundi iz podstrešja „sejejo“ in preresetavajo razna vprašanja vse do poldneva, potem se pa odpravijo „po svojem poslu“. Tisti, ki ostanejo doma, ne povzročajo prav nobenega šuma; pretegavajo se na raztrganih blazinah, prebirajo tedenske romane, se kaj malega prepirajo o ureditvi sveta, kadijo in strmijo v strop.

Chriznicheve hčerke in druga dekleta, ki so se vrnile domov šele proti jutru, molče preštejejo izkupiček, ki ga jim je dala noč in potem polegajo ves ljubi dan.

Nadložni starci se ob deževnih dneh smodijo pri peči in razširjajo smrad po tlečih cunjah; ob lepem vremenu pa lezejo na dvorišče, naslanjajo tam svoja trhla in rahla telesa ob stene, brskajo po žepih in bašejo svoje oglodane pipe z vsem nemogočim prahom, mežikajo

v sonce s krmežljivimi očmi in cedijo sline po gorki juhi, debeli cigari in požirku žganja, ki tako lepo popraska po starem, izsušenem grlu; se hropeče odkrehavajo in obujajo spomine iz mladosti in iz vojne; pripovedujejo razne dogodke, ki se začenjajo z „njega dni“ ali pa „ko sem bil še mlad, zdrav in močan“, „ko smo bili v Karpatih“, „ko je prišel Franc Jožef v Trst“ in tako dalje.

Onemogle ženice zibljejo otroke, šivajo z debelo iglo in raskavim sukancem krpo vrh krpe na raztrgane hlače malih razgrajačev — ženske so uporabljive do smrti — zraven pa se ubijajo z mislijo, kakšno bo pravzaprav tisto nebeško kraljestvo, ki je obljubljeno siromakom za posmrtno plačilo tega trpljenja polnega življenja na zemlji. Nebeška vstopnina je precej visoka in tako drdrajo litanije, očenaše in roženvence. Sicer se ne ubijajo vse s temi mislimi. Stara Francovichka na primer se za nebesa „še zmeni ne“. Kadar nanese pogovor na te stvari, se vselej prav pošteno razburi:

„Kakšno posmrtno plačilo, kakšno nebeško kraljestvo, kakšna božja pravičnost! To je vse skupaj „bagatela“. Lahko je reči: garaj zame petdeset let, daj, da te udarim, daj, da ti odsekam glavo, saj ti po smrti kupim hišo na Piazza Unità. Tako je, ravno tako. Dobro vem, kako gredo te stvari. Ali veste, kaj mi je dejal spovednik, ko sem šla k spovedi, potem ko me je gospodar kot šestnajstletno dekle prvič polegel? Nekaj časa je majal z glavo, potem pa je začel govoriti o tem, kako bo mojega zapeljivca žgal peklenski ogenj, kako je Bog neskončno usmiljen in pravičen in kako udano moramo prenašati vse, kar nam za dni tega življenja naloži. Kaj pa me briga, če bo mojega zapeljivca žgal peklenski ogenj! Ali bom zaradi tega kaj na boljšem? In če je Bog neskončno usmiljen, se bo usmilil tudi mojega gospodarja in v nebesih se bova lepo srečala. Haha! Požvižgam se na tako usmiljenje. In ko je bilo spovedi konec, mi je dal spovednik pokoro, in še kakšno. Zakaj meni pokoro? To je tako: če te okradejo, te lahko še zaprejo in kadar si zaprt, te lahko še obsodijo; kakšna pravičnost je to? In veste kaj sem storila potem? Še pokore nisem zmolila. Domov sem šla in se gospodarja še zdaleč nisem več branila, pa tudi drugih ne. V nebesih pa bomo vsi enaki, kajpak! Rada bi vedela, kako se bomo spogledavali z našimi gospodarji. Hlapec je hlapec, v nebesih kakor na zemlji.“

Ko je za velikonoč oče siromakov, Don Armando Caracalla, obiskal Hišo št. 14, da bi spovedal bolnike, je slučajno naletel tudi na Francovichko. Namignil ji je nekaj o velikonočni dolžnosti vsakega kristjana, Francovichka pa se je razkoračila pred njim, mu ostro pogledala v oči in izsula iz sebe precejšnjo pridigo, zabeljeno s psovkami

in pomešano z raznimi citati iz katekizma, ki so ji še ostali v spominu iz mladosti; h koncu pa se je tako razvnela, da je pred častitim gospodom zagrabila svojo raztrgano krilo, ga dvignila in se s plosko roko krepko udarila po žilavem stegnu.

„Tol“ je dejala, „pa ne nebesa!“

To njeno obnašanje je precej vplivalo na vse stanovalce, posebno še na otroke, ki so ob takih prilikah takoj prihiteli vkup in kar pozirali mastne besede — Francovichka pa ni nikdar izbirala besed.

„Gospod“ Chriznich pa je iz vsega tega posnel sledeče:

„Božji paragrafi so nezanesljivi, ker ne zadevajo vseh ljudi — človek se jih lahko za dobo totranstva otresa po mili volji; tudi posvetni paragrafi so nezanesljivi — kajti tudi ti ne zadevajo vseh; paragraf je paragraf: od božjih živi duhovščina, od posvetnih sodnija — navadni ljudje pa nimamo koristi ne od prvih ne od drugih in zato je najprimerneje, da se ne vtikamo vanje. Kar se pa tiče gospe Francovich, je njeno razburjenje brez pomena in celo nespodobno. Marsikomu leži kaj težkega na duši, pa ne udriha krog sebe in ne obeša tega na veliki zvon! Pomanjkanje vzgoje se jasno vidi. Moje hčerke na primer ne bodo nikdar padle tako nizko.“

Ta Chriznicheva izjava sicer ni naletela na bogvekakdo odobravanje — zanj pa je bila velikega pomena, ker je s tem dokazal, „da se kolikortoliko razume tudi na višja vprašanja“.

Ženske, kuštrave, umazane in odpete, oblečene v pisane cunje — darovi narodnih dam, zbranih pri „Assistenza invernale“, „Pro maternità“ in drugih humanitarnih društvih — skačejo od vrat do vrat z lonci v rokah in prosijo na posodo žlico masti, pest moke, rogelj kruha, požirek mleka za otroka, soli in vžigalic.

„Moj Bog, še zakuriti nimam s čim!“

„Otrok je lačen, naš pa vse sam požre!“

Postajajo na hodniku, se naslanjajo na podboje vrat, prekrizavajo roke pod predpasnikom, nategujejo obraze, se posmehujejo s hropečim glasom in sprašujejo, če bo res kmalu padel fašizem; če se Musoliniju res maje stol; če so na Španskem komunisti res propadli, ali samo časopisje tako piše, da bi preslepilo ljudi; če bo župan res odstavljen, ker je nekaj poneveril; če se je ta in ta res poročil, ta in ta res obesil; če je ta in ta res zaprt in če je ta in ta res dala odpraviti in leži zdaj doma napol mrtva in drugih takih stvari na tisoče.

Otroci odhajajo na dvorišče in niso podobni otrokom, pač pa pritikavcem iz cirkusa: debele glave, poteze starčevske, oči vodene. Spočetka molče, roke jim visijo ob telesu, strmijo tjavendan in zdi se, da

sploh ne vedo, če bi se izplačalo razgibati se in biti otrok. Potem pa se vseeno razžive: lezejo na stari, napol usahli kostanj, se prešerno majejo v rogovilah, padajo s trhlih vej in si potolčejo nosove, obdragnejo kolena in prekoljejo jezik; kričijo in razsajajo, kradejo drug drugemu črviva jabolka, gnilo pomarančo, ukradeno banano, skorjo kruha, reklamne razglednice Ramona Novarra in Grete Garbo, stare polomljene igračke: škatle, ponve, nože, obroče in drugo pisano ropotijo; zlasajo se in se pretepejo, pa se spet pomirijo in začno z združenimi močmi graditi mesto. Mirno vlačijo „ceste“ čez dvorišče, postavljajo hiše iz kosov razbite opeke in zabojev, zraven pa prepevajo „Giovinezza“ in „Il tram di Opicina“. Ko je mesto dograjeno, se vselej pojavijo težkoče in nesoglasja:

„Ta bo Via Pettaros!“ pravijo Pettarosevi.

„Ta bo Via Francovich!“ pravijo Francovichevi.

„Via Pettaros!“

„Via Francovich!“

„Tvoj oče je tat!“

„Tvoja mati je lajdra!“

„Via Pettaros!“

„Via Francovich!“

In ker se na noben način ne morejo mirno sporazumeti, si pokažejo jezik, se začno zmerjati, si skočijo v lase in se povaljajo v prah. Ko je obračun končan in novo zgrajeno mesto dovolj blagoslovljeno s krvjo in zalito s solzami, sklenejo mir. Da ni zmaga ne Pettarosevih ne Francovichevih, krstijo ulice s tujimi imenitnejšimi imeni: Via Lenin, Via Turati, Piazza del Papa, in tako dalje. Ko je ta stvar opravljena, si je treba izbrati vloge važnih in pomembnih meščanov — in tu je spet vojna na vidiku.

„Jaz bom župan!“

„Ti že ne. Župan bom jaz!“

„Bom pa jaz prefekt!“

„Ne, ne! Pa bodi rajši ti župan in bom jaz prefekt.“

„Ne. Prefekt bom jaz!“ se zadere drugi. „Ti bodi rajši general!“

„Dobro, jaz sem general. Ekscelenca!“

„Kakšna ekscelenca? General ni ekscelenca!“

„Kako, da ne?“

„Tako — ni!“

„Kaj bom pa jaz?“

„Ti? Ti bodi policaj. Stal boš na križišču in skrbel za red.“

„Policaj pa že ne, policaj pa že ne bom!“

„No, kaj pa?“

„Senator!“

„Tak smrkavec — pa senator!“

„Smrkavec pa že nisem. Senator sem in senator ostanem. Pa bi si ti poprej spomnil na senatorja!“

Slednjič se le sporazumejo. Postanejo važne osebnosti, sprehajajo se po novozgrajenih ulicah ter se z resnimi obrazi globoko priklanjajo:

„Complimenti, ekscelenca!“

„Complimenti, gospod župan!“

„Kako pa kaj z vami, gospa županja?“

„Dobro, dobro, zdaj moram na sejo kluba „Pro maternità“.

Starejši, dvanajst, trinajst in štirinajstletni fantje — kakor so pač razviti — se ne vmešavajo več med te mokre otroke. Globoko so užaljeni, če jih kdo skuša šteti med nje. Res, da tupatam ponoči kdo še pomoči posteljo, in tudi sveča jim včasih še zabinglja pod nosom — toda to se jim ne more šteti v greh in tudi verodostojen dokaz to še ni, da so otroci. Moči lahko kdorkoli, na primer če je bolan; sveča pod nosom pa binglja tudi marsikateremu odraslemu: človek je nahoden ali pa ima roke prezaposlene in se ne utegne usekniti.

Pettaros Valdo, Francovich Ernest, Andreicich Bruno, Chriznich Rudi so že majhne osebnosti. Mogočno se postavljajo, tiščijo roke v hlačne žepe in žvižgajo. Žvižganje pa je precejšen napredek in dobro vidno znamenje, da se človek razvija in dorašča. Kdaj pa ste videli, da bi „mokri otroci“ tiščali roke v hlačne žepe in žvižgali? Nikdar. No torej! In česar ne počenjajo otroci, počenjajo odrasli. Drugič pa ti fantje ne hodijo več po svetu bosi in razoglavi. Vsi so obuti in vsi pokriti. Sicer imajo ponajvečkrat na nogah stare, prevelike, z žico povezane čevlje svojih očetov in starejših bratov, in na glavi prevelike kape, ki jim segajo čez oči in čez ušesa — ampak to nič ne da in tudi ni važno; važno je, da so obuti in pokriti kakor se odraslim ljudem spodobi.

Zaposleni pa so ti fantje čez mero: polne roke dela imajo, polne glave duhovitih domislic in težkih skrbi. Zanimajo se že za nekatere poglobitve stvari: za tobak, orožje, ženske in politiko. V ženskem vprašanju je najboljše podkovan Pettaros Ernest: V sobi pri očetu je bilo pretesno, pa si je našel na podstrešju kot, kamor je hodil spat. Pozimi, ko se je ves tresel od mraza, ga je neka Kristina Pettarin poklicala k sebi v posteljo, „da ga ogreje, ubogega capina“. Drugo jutro se je pa tolkla po debelih stegnih, se smejala in glasno pripovedovala

o „žilavosti malega hudiča“. Dogodivščina tiste noči je ostala Ernestu dobro v spominu. Nekaj časa se je Kristine ogibal in tudi svojim tovarišem ni o tem ničesar omenil, kasneje pa se je s tem silno ponašal.

Čez dan ti junaki vneto prebirajo pustolovske zgodbe Buffala Billa in se navdušujejo ob junaških prigodah Toma Mixa. Da, ta Tom Mix je velik junak: kakor nič preskoči na konju Gran Cañon. On spada med junake prvega reda: Tom Mix, Lenin, Buffalo Bill, Binda, Rinaldo Rinaldini, Colarich, Tunney, Trotzki, Carnera. Razbojnik Colarich je bil sploh sijajen dečko; poklal je toliko ljudi in samo bogate; ko so ga lovili, je ubil dva karabinerja in potem zbežal skozi streho; bil je neustrašen in pravičen. Zato so ustanovili društvo z njegovim imenom, katerega nameni so bili jemati bogatinom in dajati revežem.

Včasih — in to ne prav poredkoma — gredo na skupen izlet v mesto. Kolovratijo po najprometnejših ulicah, strmijo v izložbe, ogovarjajo ženske, nagajajo stražnikom, oponašajo hojo kakega debelega možakarja, zavijejo na sadni trg in kradejo branjevkam sadje, ali pa jim pade v oči kaka sveže pobeljena stena, ki je kakor nalašč postavljena tam za njihova politična prepričanja. Hitro najdejo kje kos oglja in napišejo nanjo z velikimi črkami:

W DUX W TURATI
W LENIN W IL RE

.

Zvečer pa se stiskajo v mrakobnih kotih, privijajo k sebi deklice svojih let, si delijo prve poljube in se tako počasi vsi približavajo rešitvi problema Evinega jabolka.

* * *

Na večer, ko v središču mesta zagore obločnice in zapljuska godba izza steklenih vrat, se tudi Hiša št. 14. razmahne in razširi. Kar je bilo vezano in mlačno čez dan, se razveže in osveži. Prižigajo se sveče in petrolejke; mali plamenčki cvrkutajo in pojemajo na razmajanih mizah. Jaconcic ima karbidovko, imenuje jo „moja centrala“ in je sila ponosen nanjo; očisti jo vsak večer, jo počasi prižge in ko plin z glasnim brenčanjem gori, mu je silno dobro pri srcu.

Možje in fantje, ki so skoraj ves dan zastonj kolovratili po mestu, se vračajo domov, vsi razjarjeni, obupani, zbiti od cestnega tlaka in preklinjajo ta „prokleti svet“, robantijo, razsajajo in se pridušajo, da ne pojdejo nikoli več „lizat petà gospodom, pa četudj zdajle, kar pri priči vse hudič vzame.“ Vse tisto, kar se je čez dan grenkega in

pekočega nateklo v njihova srca, morajo nad nekom razliti in tako se znašajo nad ženami in otroci.

Otroci se ne menijo več za igrače in cepajo od vsepovsod. Polastil se jih je tisti povsem živalski nemir pred jedjo. S svojimi umazanimi, zapackanimi in mokrimi krilci, z napihnjjenimi, trdimi trebuh (kakor utopljeni), se gnetejo po kuhinji, se stiskajo k maternim krilom ter klipajo, smrkajo in sitnarijo:

„Mama, lačen!“

„Karlo me je tepel, nič večerje mu ne daj!“

„Tebi nič!“

„Milki si dala več kakor meni!“

„Meni še!“

Ženske so sitne kakor ose. Sučejo se krog malih ognjišč, se otre-sajo otrok, ki jih grabijo za krila, in se s strahom ozirajo na može, ki sedijo na nizkih skrinjah, strmijo v konice svojih čevljev in so podobni oblakom, ki prinašajo nevihto. „O moj Bog, da bi le ne zrogovilil!“ In otroci ne dajo miru! Najmanjše morajo pobrati s tal, jih malo poujškati na rokah, se jim nasmehniti in jim celo kaj za-peti — in peti je nevarno: mož utegne planiti pokoncu, češ, taki časi, ti pa poješ kakor da bi bili vsega siti. Ko je večerja kuhana, dobijo otroci na tla sredi sobe velik pločevinast krožnik, se zleknejo k njemu in začnejo neusmiljeno razbijati z žlicami; hitijo kakor bi metali žive Jude v pekel in nihče ne črhne niti besede — samo sovražni pogledi se križajo, kadar kdo zgrabi le preveč hkrati. Ko se nasitijo, poležejo v kot na skupno ležišče, kjer se stisnejo drug k drugemu in pozabijo na vsa velika in nepremostljiva sovraštva, ki so jih ločila čez dan.

Pettaros je imel danes v mestu izredno srečo: ves dan je žagal in cepil drva, in sicer pri dobrem človeku. Zaslužil je dvanajst lir, kar dandanašnji ni malenkost. Dvanajst lir, to se pravi: 12 kg koruzne moke — dvanajstkrat jalova polenta; ali pa 8 kg moke in 1 kg masti — osemkrat zabeljena večerja; in s tem se lahko potisne teden dni naprej.

Toda domov grede se Pettaros nikakor ni mogel premagati, da ne bi stopil v gostilno na kozarec žganja. Saj — človek je premražen, ves dan stoji na vetru, in potem: teden ima samo šest dni, če odštejemo nedeljo. Pa tudi ni vrag, da se medtem spet ne posreči kaj najti. In tako je Pettaros zvrnil kozarec, potem dva in tri, si naročil še ci-garet — pijača se brez kajenja upira — in tako je pognal po grlu-vseh dvanajst jalovih ali osem zabeljenih večerij. Ko je vrgel na mizo

poslednji dve liri, se je oglasila vest, češ ti popivaš, doma pa stradajo. Toda Pettaros je hotel prevpiti njen glas: začel je nekaj razlagati o bodočem združnem življenju, v katero je trdno verjel; krepko je udaril s pestjo po mizi in skoraj zakričal:

„Kadar jaz rečem, morajo priti boljši dnevi!“

„Morajo, morajo.“ se je hudomušno nasmehnila zavaljena točajka in se težko naslonila nanj.

„To je baba, viš!“ se je gromko zakrohotal in jo objel z obema rokama čez obilne prsi. „V bodoče ne bomo več za vse življenje navezani na ene in iste kosti.“ je še dodal in jo cmokaje poljubil.

Domov se je povrnil kar zelen od jeze. Priropotal je po hodniku s težkimi, malo omahljivimi koraki, s krivim pogledom in z glasnim „naj gre k vragu ves svet.“ Ustavil se je pred vrati svoje sobe, brcnil z nogo vanje in se zadrhl:

„Odpri!“

Stanovalci vse hiše so se nasmehnili in vedeli: „Nocoj bodo pa pete litanije.“ To je bilo staro znamenje in žena je vedela, kaj jo čaka. Odprla mu je vrata, potem pa je postavila predenj večerjo, malo zazehala in tipaje vprašala:

„Spet ves dan zastonj, kaj?“

Mož ni niti črhnul. Pobrodil je z žlico po čobodri, poduhal, zavihal nos in spustil žlico na tla. Pogledal je ženo izpod čela, razkoračil noge po sobi in rezko ukazal:

„Sezuj!“

Žena je globoko potegnila sapo vase, se sklonila k moževim nogam in začela počasi razvozlavati jermene. V sobi je bilo tiho, otroci so spali (samo kdaj pa kdaj se je zaslišalo njih globoko dihanje), krog medle luči je frfotala velika bela vešča — na postelji pa se je prevrgla bolna Linika in zastokala.

Ko mu je žena sezula čevlje, se je umaknila k postelji, prekrizala roke na trebuhu in se zastrmela v tla. Mož je odpel hlačni jermen in navalil nanjo. Žena se je stulila in pritajeno zastokala — zavpila ni. Pettaros je prenehal vihteti jermen in se oddahnil. Slek se je, ugasnil luč in legel. Kmalu je postelja zaškripala, žena je zastokala in globoko zadihala.

To Pettarosovo ravnanje je bilo splošno znano vsej hiši in kadar ga je kdo pičil na ta račun, se je Pettaros vselej razkačil:

„Kaj?“ je dejal, „saj to je edini kruh siromakov! Še to naj bi nam prepovedali, kaj pa nam potlej še ostane?“

Pettaroseva žena Angela je bila hči tovarniškega delavca in predmestne perice. Njena dekleška, odnosno otroška doba ni bila nič kaj zanimiva. Potekala je enakomerno in vsakdanje, brez posebnih dogodkov, ki bi se ji jasneje zarisali v spomin. Pa tudi Angela sama ni spadala k tistim otrokom, ki široko odpirajo oči, širijo nosnice, hlastno zajemajo vase ves svet in stikajo neprestano za novimi odkritji ter začudeno obstrmijo ob vsakem novem spoznanju. Pri Angeli ni bilo nič takega. Hodila je v šolo, skrbela, da je imela knjige v redu, prav tako se ni brigala za razna šolska odlikovanja. Trinajstletna je stopila v tovarno; delala je, pela, se smejala, kadar je bilo potreba, doraščala, bluza se ji je napela na prsih, kri je nekoliko hitreje zaplala po žilah, poljubila se je prvič, drugič in tretjič, vse kar tako mimogrede, skoraj brez vsake slasti, začudenja in hrepenenja. Tovarišice so govorile o poljubih in ker je slišala, da se mora petnajstletno dekle poljubiti, se je poljubila. Če bi ji rekli, da mora držati klofuto, bi se spočetka sicer nekoliko začudila, toda držala bi jo najbrže. Hrepenenja so v njej naraščala počasi in so bila brez večjega poudarka in sile; prihajala pa so vendarle — in ker so prihajala, se jim Angela ni postavljala v bran, pa tudi klicala jih ni. Spadala je — kratko rečeno — h tistim ljudem, o katerih po navadi rečemo, da ne store nobenemu nič žalega — zato pa drugi njim prizadenejo tem več gorja. Popolnoma se je prepustila toku življenja, in ta tok jo je zanesel neke noči pod borovce v bližini Miramara, kjer se je sedemnajstletna udala dvaindvajsetletnemu Štefanu Pettarosu, ki ji je ves večer nekaj kvasil o njenih prekrasnih in preglobokih očeh, o krasoti noči, o prelestnem mesecu, o večni zvestobi do groba in o drugih podobnih stvareh, ki jih slabiči govore ob takih prilikah. Angeli so se zdele vse tiste besede votle in prazne: laž; noč je noč, luna je luna — kaj je na tem tako prelestnega in prekrasnega? O ljubezni je bilo pri Angeli kaj malo govora, še podaritev telesa je bilo samo motno občutje trenutne opojne pozabe, ki pa se je kaj kmalu razpuhtelo. Edina beseda, ki je v vseh teh litanijah papirnatih verzov nekaj pomenila, je bila poroka. Saj ji je mati že dolga leta sem ob vsaki priliki govorila: „Kadar se poročiš, boš morala znati to in to, s tem in tem se ravna tako in tako, to in to je nujno potrebno,“ in tako dalje. In iz teh materinih besedi si je Angela sestavila povsem enostaven pogled na življenje: ženska se mora poročiti, biti možu pokorna, roditi otroke, „znati to in to, s tem ravnati tako in tako in to in to je nujno potrebno.“

Vzela sta se, še preden je minilo leto po oni noči na obali, ki je ostala Pettarosu v jasnejšem spominu kakor Angeli; kajti Pettaros se je nemalo začudil, „da je našel sredi tega mestnega gnoja čisto

rožo“, kakor se je izrazil svojim tovarišem. Najela sta si stanovanje v bližini njenih staršev in mirno zaživela. „Vse se je dobro razvijalo in vse je kazalo ravno družinsko pot, polno sreče in ljubezni, če ne bi ta tiha voda nenadoma pokazala svojih skritih vrtincev in za vselej skalila družinsko srečo.“ Tako je kasneje Pettaros večkrat razlagal v pijani družbi svojo „grenko usodo“.

Tisti „vrtinci“ so resnično kaj kmalu planili na dan. Komaj nekaj mesecev po poroki se je oglasil pri Angeli mornariški častnik; bil je njen znanec že iz otroških let in je kot otrok čutil neko nagnenje do nje. Stopil je k Angeli, se široko smejal in kazal svoje bele zobe, ji govoril o svoji otroški ljubezni, ji pripovedoval o „ognju žena v južnih pristanih“, jo prijel za roko, jo stisnil k sebi, jo poljubil, ji razpletel dolge kite, jo dvignil v naročje in nesel na posteljo — in Angela se ni prav nič branila, samo oči je zaprla in globoko zadihala.

Kaj je pravzaprav bilo na vsej stvari in kako je do tega prišlo, ni mogla Angela doumeti ne takrat ne nikdar kasneje. Vedela je samo to, da je edino takrat nekaj težkoomamnega zagorelo v njej in bruhanilo na dan. Kadarkoli se je kasneje spominjala tega svetlega dogodka — v svojih mislih ga je imenovala „svetli dogodek“ — se je vselej zlecnila in pri duši ji je bilo čudno sladko in grenko hkrati. Čutila je tudi, da bi se nikakor ne mogla premagati, da bi se ne vrgla ponovno v objem človeku, če bi ji bilo zagotovljeno, da bo pri njem še enkrat začutila vso silo in slast tistega, česar si ni znala razložiti in čemur ni vedela imena. Toda to se ni nikdar več pripetilo.

Pripetilo pa se je, da je od tistega dne postala vse bolj molčeča in vase pogreznjena. Kesanja ni čutila, vest je ni pekla ne pred Bogom ne pred ljudmi — kajti s prvim kakor z drugimi ni vodila tenkih računov. Z možem je postala naravnost suženjsko dobra in kadar je bil posebno prijazen z njo, je čutila v sebi neko težo. Toda te teže se je kmalu iznebila: ali je mar ona kriva? To je pač moralo tako biti, če se je zgodilo. Zgodilo pa se je tudi, da je v razburjenju nekoč povedala možu vse, jasno in odkrito. „Zdaj je še čas, da grem,“ si je rekla in mislila je res oditi. Kam? Po tem se ni spraševala. Toda mož tega ni hotel razumeti; planil je pokoncu, se stresel in zajeceljal nekaj nerazumljivega. Potem jo je zgrabil za vrat in zavpil:

„Kaj!... kje... pa imaš denar?“

„De — — na — — r —?“ je Angela izbuljila oči.

„Denar!“

Toda Angela ni več odgovorila. Tudi na to, da bi se uprla in bežala, je popolnoma pozabila. Namah je postala spet mirna in ponižna; zaprla

je oči in čakala. Mož pa je navalil nanjo, „na tiho vodo, na ta polbeljeni grob.“

„Le deri se, le deri se, svinja...!“ je kričal. Angela pa je mirno prenašala udarce in ni niti zastokala; in morda je vprav to moža še bolj razkačilo in povzročilo v njem „trajen prelom“ in se je s tem „za vedno razbila družinska sreča.“

Kasneje se je Angela po sili razmer še nekajkrat udala — in sicer za denar. Toda to v možu ni zbuvalo več ogorčenja; majal je z glavo, strmel v tla in molčal. Kruha pa, ki ga je Angela prinašala domov in ga delila otrokom, se ni pritaknil; tisti kruh je bil zaznamovan z nečim preveč grenkim in kričečim.

Prvega, „takorekoč izvirnega greha“, pa ni Pettaros ženi nikdar odpustil — krstil je tisti greh za izvirnega, ker je hotel s tem potrditi, da izvira odtod vsa njegova nesreča in tudi, da je s tem opravičeval svoje ravnanje in svojo vest. Vselej, kadar se je vrnil domov pijan in razboljen od življenja, je pretepel ženo; in to se je dogajalo malone vsak teden.

Nocoj pa sta ga zavest, da je po nepotrebnem zapravil denar, in žganje, ki ga je zaužil, še posebno razburjala in pritiskala k tlom. Toda Pettaros se ni dal potlačiti: on ni bil nikdar kriv! Naj je zagrešil karkoli, ni pred ljudmi nikdar sklonil glave in umaknil pogleda; zmeraj se je pokazal kot žrtev svoje žene — ob urah hude pijanosti se je celo razjokal nad tem. Vsa krivda je bila na ženini strani: „Ona je razdrla, takorekoč zastrupila družinsko srečo, in če pijem, da si potešim svojo dušo, ali je mar greh na moji strani, ali sem si mar sam zadal rano? Žena je v mladosti prelomila zakonsko zvestobo, in tu je začetek vsega zla; to je izvirni greh.“ Tako se Pettaros zagovarja sam pred sabo in pred ljudmi — ženin „izvirni greh“ pa mu prihaja neverjetno prav, da lahko s stališča žrtve in sodnika hkrati jasno pokaže ženi in ljudem, „kako daleč je njena nepremišljenost, njena slaba kri uničila vso družino.“

In tudi svojega prvega otroka — deklice Linike — ni mogel Pettaros nikdar vzljubiti.

Linika se še nekajkrat prevrže na svojem ležišču, potem pa mirno obleži in s silo zaustavlja kašelj.

Življenje Linike Pettaroseve je v marsičem podobno življenju njene matere; edina in poglobljena razlika je v tem, da se njeno življenje bliža s hitrejšimi in grenkejšimi koraki svojemu koncu.

Zgodba tega življenja je povsem vsakdanja, podobna tisočerm zgodbam, ki jih s solzami v očeh pripovedujejo slučajno nerazpoložene ženske v javnih hišah, in katere so tudi pisatelji že obdelali v raznolikih oblikah v svojih književnih sestavkih s svojim „za“ in „proti“. In te zgodbe so nemara ravno zaradi svojega velikega števila in presenetljive sličnosti postale dvomljive verjetnosti. Zaradi svoje solzave ginjenosti, zaradi vpliva na „mehka moška srca“ so postale priljubljene in prišle v splošno vsakdanjo uporabo. Tudi vzrok ženskega padca je v teh zgodbah kajkrat dvomljiv. Zadnje čase je v modi kruh, ker je kruh postal poglavitno vprašanje širokih ljudskih plasti. Včasih se je večkrat navajal bogat zapeljivec ali pa posilnik — in takrat so nesrečnice, posiljenke in zapeljanke ponajvečkrat poskakale v vodo ali pa se pometale pod vlak; kajti večkrat so nosile bitja pod srcem. Dandanes pa je svet v splošnem napredku iznašel marsikatera sredstva zoper take nesreče in se tudi otrese marsikaterih predsodkov.

Bodi kakorkoli, pri Liniki je bila stvar takole: Doma je bila lakota, bolezen, brezposelnost; Liniki je bilo petnajst let — bila je sicer še drobna, toda njeno telo je že dobivalo dekliške oblike; odpravila se je na ulico s papirnatim cvetjem in ga ponujala; ves dan je prodala samo dva šopka — proti večeru pa se je obregnil obnjo debelušast gospod, češ, ti bi si pa že lahko drugače služila svoj kruh. In tisti večer se je Linika vrnila domov s petdesetakom. Mati je izbuljila oči, oče se je najprej stresel, osuplo pogledal ženo in dolgo strmел v tla, potem pa je zgrabil Liniko za lase.

„Kakor ti, prav kakor ti!“ se je drl na ženo.

Dvignil je Liniki glavo, ji zapičil svoj pogled v oči in se zarežal:

„Vsaj sto lir bi morala prinesiti, razumeš, ker je bilo prvič!“

Linika pa se je stresla, pokleknila in zaječala:

„Bom — — bom — — sto — — drugič!“

Ko se je zgrudila, jo je Pettaros dvignil s tal in jo nesel na posteljo. Potem je omahnil ob stranici na tla in zagrebel obraz v raztrgano odejo. Ko je premagal svojo žalost, je šel v mesto. Domov se je vrnil pozno v noč, natepel ženo in ponavljal, da je to posledica njenega „izvirnega greha.“

Pa kaj bi, vse to je že daleč in Linika se vsega tega niti spominjati več ne mara. Potem je šla še večkrat na ulico; sto lir pa ni nikdar prinesla. Zdaj je bolna: jetična je in po telesu jo žge. Pravijo, da bo kmalu umrla. Mati je žalostna: „Niti enega svetlega trenutka,“ si pravi in maje z glavo. Toda Linika ne ve prav nič o svetlih trenutkih. Že dvakrat so poklicali k njej očeta Dona Armanda Caracallo; in don

Armando je prišel, obstal kar sredi sobe, ker si ni upal k postelji, da bi ne našel bolezní, in dolgo pridígal o nebeškem kraljestvu, govoril s strogim glasom o svetnicah, ki so rajše umrle od lakote, umrle naravnost mučeniške smrti, kakor da bi izgubile devíštvo; proti koncu pa se je vselej omehčal in zagotavljal, da je božja milost neskončna, in trpljenje na zemlji najboljše poroštvo za večno veselje; saj pravi Evangelij; Blagor lačnim in žejnim krivice, zakaj ti bodo nasičeni, itd.

Toda Liniko vse te stvari kaj malo zadevajo. Don Armando je tak kakor vsi moški; sredi sobe stoji, lica rdeča, oči svetle, telo visoko do stropa, črna halja dolga do tal; kadar se navduši, maha z rokami, besede se mu glasno vsipajo iz ust: laž. Linika bo itak umrla — in pri tem se ne da nič več izpremeniti. Morda bo lep, svetel dan takrat, ko bo umirala. Hiša ne bo zaradi njene smrti prav nič manj živa: ljudje bodo prav tako posedali na pragih in glasno opravljali drug drugega, kričali, se prepirali in luskali z vrati; če bo Chriznichev Rudi dobre volje, bo zlezel na verando — kar se je že večkrat zgodilo — objemal Venero krog obilnih kamenitih prsi in prepeval s trgajočim se glasom mladostnika:

„Abbracciarmi
e di baci saziarmi,
per pietà sorridimi.
che m' assal l' amor...”

Potem bosta prišla grobar in sluga higijenskega zavoda; grobar bo zavil telo v sivo rjuho in ga vrgel na voz, sluga bo pa z apnom poškopil Pettarosevo stanovanje; pri tem opraviu bosta imela obadva precej sitne obraze in celo kaj malega bosta zaklela. In tako bo vsega konec; kvečjemu „gospod“ Chriznich se bo usodil izraziti kako svoje mnenje, na primer: „Kam pride dandanes mladina s takšnim življenjem.“

Martin Jaconcic ne razgraja nič več; tako je kakor bi ga ne bilo v hiši. Zdaj, na stara leta, se je popolnoma pomiril „in spravil z vsemi dejstvi, kar jih je navalilo nanj in kar jih je še ostalo krog njega.“

Rodil se je nekje na Krasu, kje, se niti sam ne spominja več prav točno; menda v neki mali vasici blizu Tomaja. Toda od tega je že davno, in če bi se danes napotil tja, bi svoj dom le s težavo našel. Tam je bil nekoč mlad, toda tudi od tega je že tako daleč, da skoraj ne more več verjeti, da je bil res on tisti fant, ki je bos in razoglavljal hodil med vinogradi, nosil zemljo v košu in poležkaval za bori na gmajnah. Le v meglenih podobah je še videl večer na vasi: v sivem

zvoniku zvoní, iz dimnikov se dviga dim pod nebo, nastlano z oblaki, diši po tropinah, brinjevih jagodah in borovi smoli. To so bili lepi večeri, posebno ob nedeljah. Nedelja je na vasi res praznik, večji kakor v mestu vsaka parada. Dopoldne gre človek k maši, in čevlji mu škripljejo, kar je sila imenitno; stoji pred cerkvijo, kajti tako se možem in fantom spodobi — v cerkev zahajajo samo ženske, otroci in starci; po maši drži roke v žepu ali pa ošabno kadi cigareto, modruje, posluša „razglas“ in se smeje podžupanu, ki bi bil rad zaradi tega svojega „razglasa“ važen in pomemben, in katerega ob koncu vselej raztolmači in skoraj s pretnjo doda: „Tako in tako je, ste me razumeli!“ Zvečer pa gre človek v gostilno, pleše, pije teran, pljuva po podu in objema kako dekle, ki jo potem zvleče v grmovje ali pa se skobaca k njej skozi okno. Jaconcic se še danes spominja tiste Pojavnikove Roze in še celo zdaj na stara leta mlaskne z jezikom ob tem spominu.

Ni mu bilo še dvajset let, ko se je odpravil z doma v Trst. Tu je dobil delo v ladjedelnici; delal je, dobro zaslužil, se poročil s Tržačanko, počasi zanemaril svojo govorico in svoje navade. Delal je dolga leta, se prerinil celo do predelavca, šel na vojsko z znamenitim 97tim regimentom, se vrnil brez leve noge in ostal na cesti z malo pokojnino. Žena mu je umrla, otroci pa so dorasli in se raztepli, kamor jih je pač tiralo nagnjenje, čas in kruh. Gilda je šla pred leti iz Trsta z nekom, ki ji je bil obljubil zakon; zdaj je nekje v Milanu, poročena ali samska, tega Jaconcic ne more dognati. Starejši sin Ernest se je izpridil: študiral je do pete realke, potem se je pa zapletel v neko dijaško protidržavno akcijo, bil zaprt in obsojen na leto dni ječe. Ko se je vrnil na svobodo, je pokazal dober talent za žeparstvo in se je tej obrti tudi posvetil. Sicer svojih političnih nazorov zaradi tega ni menjal; svojo obrt pa je opravičeval s tem, da je dandanes vsaka oslabeitev kapitala in vsak zločin na tem poprišču doprinos h končnemu preobratu, v katerega je naravnost strastno verjel. Ta svoj posel opravlja Ernest še dokaj srečno: v petih letih si ni prislužil niti dveh let zapora. Zdaj sedi v kaznilnici v Anconi in se bo vsak čas povrnil. Drugi sin, Bernard, se je razvil v nasprotno smer: prekrstil se je v Giaccognija, vstopil v službo k policiji in je danes že detektivski brigadir. Je torej človek, zaslužen za državo — in lahko se celo zgodi, da dobi odlikovanje; na stara leta pa bo imel dobro pokojnino, „če se svet kako ne zasukne.“ Toda Martin Bernarda ne mara. Rajši ima Ernesta. Čemu, ne ve. Njegova stara slabost je, da je vedno čutil neko nagnjenje do zločincev in prebrisancev; vsi veliki razbojniki so pri njem

naleteli na občudovanje. Sina Bernarda pa je še posebno zamrzil takrat, ko je izšlo v časopisih naslednje poročilo:

Naravnost klasičen primer službene zvestobe:

Včeraj zvečer je detektivski brigadir gospod Bernardo Giaccogna zasačil „pri delu“ zloglasnega žeparja Ernesta Jaconciga in ga aretiral. Ernst Jaconcig je brat gospoda brigadirja; toda tega gospodu Giaccogniju ne smemo šteti v zlo, pač pa samo v dobro, ker je s tem, da je aretiral svojega lastnega nevrednega brata, jasno dokazal, da mu je več za dobrobit državnega občestva kakor vsi sorodniški predsodki. Kajti s tem, da se ni zganil in ubogal svojega srca — mi vemo, da ima tudi gospod Giaccogna srce za svojega brata — je dal naravnost klasičen zgled službene zvestobe, ki so silno redki v zgodovini policijske službe. Ta čin gospoda brigadirja zasluži pozornost in tudi odlikovanje z najvišjega mesta. — itd. itd.

Sicer bi Martin lahko stanoval pri Bernardu, toda moral bi se prekrstiti. Tega pa kljub svoji narodni mlačnosti in zapuščenosti ni maral: na stara leta bi rad imel mir. Zato se je rajši odpravil na magistrat in tam poprosil za stanovanje. Premeril je hodnike in pokljukal skoraj na vsa vrata, preden je zadel na prava. To pa ni bilo nič čudnega, kajti Jaconcig magistrata od znotraj ni poznal, še od zunaj dokaj slabo. Samo enkrat in to takrat, ko se je bil zdavnaj pred vojno vpisal v socialistično stranko, kjer so mu med drugim obljubili tudi to, da bo kot predelavec in izobražen človek izvoljen za občinskega svetnika, kadar bodo oni zmagali, se je malo dlje ustavil pred njim. Stisnil je pest in požugal: „Še malo, kanalje, potem bomo gospodarili mi!“ Toda „kanalje“ gospodarijo kar naprej in prilike so celo tako nanesle, da jih mora on, Jaconcic, ponižno prositi za streho. Pa ta misel mu zdaj na stara leta, „ko se je sprijaznil z vsemi dejstvi“, kakor je govoril, ni delala več preglavic.

Ko je stopil v socialni urad, so ga vprašali, kako in kaj, ali ima družino, otroke, pokojnino, in tako dalje. Družina, no, da, kajpak, družino je imel, toda zdaj je nima več. Otroke je tudi imel, toda zdaj niso več pri njem. Pokojnina, no kaj bi tisto: par palank. Popolnoma sam je ostal, in brez vsega, tako se lahko reče. Kako, ali ni njegov sin žepar? so silili vanj. Sin, no, seveda, žepar je. Toda kaj more on, Martin Jaconcic, za to? Ali ga je mar on učil te obrti? Sicer pa tudi ni njegov sin edini, ki je zaposlen pri tej stvari, tudi drugi kradejo in celo bolj na debelo. Saj on nič ne reče, slab človek je, to je res;

smrkavec pa ni več, da bi ga človek lahko prijel za ušesa in naklestil. Zato pa je drugi sin mož na mestu: pri policiji je, v državni službi, in lovi žeparje; zadnjič, na priliko, je ujel ravno svojega brata; pisali so o tem. In tako se stvar poravna. Tej njegovi mirni razlagi so se smejali celo strogi uradniki. Tudi Jaconcic sam se je nasmehnil in razkrilil roke, češ, tukaj sem, pa naredite z mano, kar vam je drago. Sobo v Hiši št. 14 pa so mu vendarle dali.

Čez dan ždi Jaconcic v svoji sobi. Pribije kak podplat na raztrgane čevlje in požvižgava svojemu škorceu. Včasih pa seže v predal, kjer ima spravljene svoje dragocene spomine. Med njimi je najdragocenejši in najvažnejši stara številka lista „Il Lavoratore“, v katerem je črno na belem, da je Jaconcic Martin, predelavec, daroval za delavski sklad 20 kron, kar naj vrli sodrugi posnemajo.

Zvečer, posebno zdaj v poletju, pa gre na dvorišče, sede pod koštanj in se zamisli. Zadnja leta se posebno rad odpravlja domov. Čudno je, kmalu bo pol stoletja, odkar je šel zdoma, in se ni nikdar več povrnil, čeprav je tako blizu, „takorekoč pred nosom“. Skoraj vsako leto dvakrat se je odpravljaj: spomladi — v jeseni pojdem, ko bo sadje in grozdje dozorelo; v jeseni — spomladi pojdem, ko bo sonce na gmajnah, takole za velikonoč. Šel pa ni nikdar. Toda zdaj pa prav za gotovo pojde. Na jesen še ne bo mogoče, ker nima denarja, na pomlad pa vsekakor, kajti ni hudič, da si pozimi ne bi prislužil za novo obleko in čevlje. Prav imenitno se bo pripeljal v vas, ves nov in z denarjem v žepu. Prišel bo na nedeljo, ko bodo vsi ljudje zbrani pred cerkvijo. Tudi on bo zavil tja, ne da bi se pokazal v svojem sijaju, temveč zato, da bo videl svoje znance. Tam bo poiskal... da, vraga, koga bo že poiskal? — — aha, že ve — no, tistega Lopajevega Tona, s katerim sta kot petnajstletna poba ukradla gospodu župniku kokoš. Hehe! Koliko je bila takrat tarnanja na vasi in v cerkvi oznanil. S Tonetom bosta lepo sedla v gostilno in nič se ne bosta spominjala tiste tatvine kot česa slabega, kot kake mladostne zablode ali česa temu podobnega, temveč se je bosta spominjala kot nedolžne, drzne in vse mladostne razposajenosti.

Tudi o svojem testamentu je Jaconcic večkrat razmišljal. Sicer nima skoraj kaj zapustiti, pa vendar se rad ukvarja s tem. Vse, kar ima, bo zapustil sinu Ernestu: „Il Lavoratore“ pa bo lepo zavil v papir in napisal nanj: Mojemu sinu Bernardu. „Haha, to bo gledal, ko mu jo bom tako zagodel.“

In tako je Jaconcic kar dobre volje ob teh svojih mislih; viha brke, se smehlja v večer in ne sliši Chriznicha, Ferletisa in Andrei-cicha, ki se mu približajo.

Chriznich se počasi skloni — prej seveda nekoliko privzdigne hlače, da se ne zmečkajo — pihne na prag, razgrne nanj žepni robec in previdno sede.

Chriznich je večer gospod: zlikane hlače, trd ovratnik, kravata, palica, skrbno počesan, gladko obrit. Doma je nekje blizu Kanala. Oče mu je bil zapustil precejšno kotlarsko obrt, toda sin se je oženil z neresno mestno deklino, ki je hotela vsak večer v Gorico in vsaj vsak teden enkrat v Trst. Kotlov pa se ni prodalo toliko, da bi se lahko krili vsi ti stroški. In zato je obrt šla po zlu in kaj kmalu padla Chriznichu iz rok, Sicer bi bil Chriznich lahko ostal še nadalje v delavnici kot obratovodja, ker se je dobro razumel na posel, toda bilo ga je sram, ostati v svoji lastni hiši za uslužbenca. Zato se je rajši kar takoj — in celo z nekim napuhom — odpeljal v Trst. Spočetka je bil nadzornik v neki mehanični delavnici, kasneje pa je prestopil k železnici. Bil je še pred časom upokojen in tako je njegova družina živela nekaj let precej klaverno: pokojnina je bila pičla, otroci — tri hčerke in sin — majhni, žena bolehna. Kasneje, ko je žena umrla in so hčerke dorasle, se je vse obrnilo na bolje. Sicer je bil Chriznich prepričan, da še vedno živi vsa družina samo ob njegovi pokojnini; „to se pravi znati varčevati, znati tako vzorno gospodinjiti, da zadostuje malenkost za dobro življenje.“ Drugim pa je bilo dobro znano, da ga v precejšnji meri podpirajo njegove tri hčerke, o katerih se je sam izražal, da so „pravi angeli“. Vsak večer so se našminkale, poljubile očeta in se odpravile v mesto, da zaslužijo nekaj „denarčkov za ateka“.

Francovich Ernesto je močan, okoren, štiridesetleten možakar. Kakor je njegovo telo okorno, je okorno njegovo občutje: napravil je križ čez vse, živ krst ga več ne zanima. Rodil se je v Trstu, delal, se poročil, trpel, ostal na cesti, se hodil dve leti ponujat in ker so mu povsod pokazali vrata, se je naveličal vsega. Pogreznil se je vase in obmolknil; še za otroke se ni več zmenil. Pustil jih je z vaje. „Naj se raztepejo, kamor jih je volja.“ In otroci so res vse dni lomili po cestah; večkrat so zašli tudi na deželo, toda domov so se vračali slej ali prej. Živeli in skrbeli so strogo vsak zase. Včasih pa so se celo tako daleč združili, da so tisto, kar so nabrali čez dan, zadružno povečerjali. K takim „družinskim večerjam“ — tako so namreč te obede imenovali — so vselej povabili tudi „našega starega“. In „naš stari“ je prišel, sedel, jedel in pil. Ponekajkrat se je celo pripetilo, da je bila na mizi dobra pečenka, sadje, po vrhu pa še dve ali tri steklenice chiantija. Toda Francovich slej ko prej tudi ob takih prilikah ni spreminjal svojega obraza. Nikdar ni spraševal, odkod vse to, čeprav je bilo jasno, da je tisto bogastvo sumljivega pridobitnega

izvora. Kaj takega mu še zdaleč ni padlo na um. To so bili redki veliki prazniki, na katerih se je govorilo zelo glasno, na široko smejalo in včasih celo hrupno prepevalo. Takole pozno v noč, ko je bil Francovich že malo vinjen, se je grenko nasmehnil, razkrilil svoje dolge roke, in ko so potem zapeli, je tudi on kaj malega zabrundal. H koncu pa sta mu vselej dve debeli solzi pripolzeli iz oči in počasi drseli čez poraščeno lice; obrisal jih z rokavom in dejal:

„Ah, da, moji ljubi otroci.“

Andreicich se malokdaj vsede. Prestopa se z noge na nogo, kakor kokoš, vleče prazno pipo in venomer pripoveduje s cvilečim glasom in zoprnim smehom o svoji Matildi, ki je šla v Argentinijo:

„Hja, ta naša Matilda, hihi! To ti je dekle, drzna je, hihi. Denarja mi bo poslala, saj je zatrdno obljubila. Pa tudi potreben sem ga, hihi. Žena je mrtvoudna, pa tudi meni ne bi delo slabo malo tople juhe, mesa, hihi. In v Argentiniji, tam je denar, bogastvo, zlato, hihi. Kavó mečejo kar v morje; z lopatami, in lokomotive kurijo z njo, hihi. To se ljudem tam dobro godi; da bi se nam tako! Hihi!“

„Nič dobro se jim ne godi,“ oporeka „gospod“ Chriznich, zlogujoč besede in naglašujoč samoglasnike. „Pa kave tudi ne mečejo v morje v Argentiniji, temveč v Braziliji. V Argentiniji kava sploh ne rase. In vse to se ljudi prav nič ne tiče. To delajo samo zaradi trgovske konjunktúre, zaradi konkurence.“

„No, da, konjunktúra, konkurenca, hihi — —. Sicer pa sem mislil, da delajo to v Argentiniji. No, Matilda bi storila bolje, če bi bila šla v Brazilijo. Pa saj lahko pojde, ko je že v Ameriki.“

Naposled pa je že vseeno, kje mečejo kavó v morje, saj on, Andreicich, ne kani več v Ameriko. Nikakor ne. Bil je že enkrat tam. Če bi bil še mlad, ne bi rekel, tako pa, zdaj na stare dni, ko človeka vsaka sapa podere, se res ni treba odpravljati čez morje.

Tako na koncu s svojim življenjem pa Andreicich vendarle še ni. Ves čas pogledava v okno, kjer stanujejo Francovichevi, če se morda ne bi prikazala Crista. S tem zavaljenim debelušastim dekletom se Andreicich razume že dobri dve leti, pa tudi ona z njim. Nocoj ima nekaj denarja; odkurila jo bosta v mesto, da malo poživita.

V hiši je vrišč. Kajpak, to je že spet Augusta Orzan, „stara samica“, ki se dere. Vsak večer je tak šum zaradi nje. O, ti moj ljubi Bog, spet so ji ukradli meso iz lonca. Samo k Ferletisovi je stopila po ščepec soli, pa že ni mesa nikjer. Kdo je ukradel? Pettarosevi? Seveda. In Augusta plane k Pettarosevim.

„Moje meso!“

„Kakšno meso?“ se zadere Pettaros.

„Kakšno? Kaj se muzaš, mrha tatinska, tisto, ki si mi ga ravnokar sunil iz lonca!“

„Kaj? Baba, mi krademo, jaz kradem? Kaj? Marš!“ In Pettaros kar rase od jeze.

Augusta pa nič ne ve. Vsa zmešana je. Plane h Chriznichevim:

„Moje meso!“

„Kakšno meso?“

„Moje meso, ki mi je ravnokar izginilo iz lonca.“

„Marš! ti prokleta baba, sama ga je požrla, zdaj pa bi rada še naše.“

Augusta ostrmi, se zažene na hodnik in teka od vrat do vrat. Vstopi h Francovichevim.

„Moje meso!“

„Kakšno meso?“

„Ja za božjo voljo! Moje, moje, moje! Ali ste slišali!“

„Glej jo no, v teh časih, ko še za slan krompir nimamo, ti žre meso. Blagor njej!“

„Vrnite mi moje meso!“

„Kaj?“

„Vrnite mi ga!“

„Tega je pa že dovolj!“

Debela Crista se vrže na Augusto in jo peha skozi vrata. Ženski se grabita za lase, vzdigne se vrisč, ki se razlega po vsej hiši in celo na cesto. Vstopi stražnik, ki je zmerom v pripravljenosti pred takimi „lopovskimi gnezdi“. Priziblje se po hodniku in se zadere:

„Mir. Policija!“

Pri besedi „policija“ se ženski takoj spustita. Policaj, policija; kako so stvari pri tejle ustanovi, je „gospod“ Chriznich razložil ob vsaki taki priliki:

„Policaj je predstavnik paragrafa. Paragraf pa je tista črka, katera ni všteta v abecedi nobenega jezika, pa jo kljub temu vsi prav dobro poznajo, zatekajo se k njej obtožniki in obtoženci, prvi jo blagoslovljajo, drugi preklinjajo. Paragraf, to je krivulja, v katero je zamrežen ves svet. Postavljena je za pravico in red, dela krivico in zmešnjavo, kajti paragraf nima ne nog ne glave — človek ga lahko obrača na vse strani, in njegova oblika ostane neizpremenjena. Paragraf, to je vrv, za nekatere odrešilna, za druge obešenjaška. Sicer pa mora biti, ker smo ljudje slabi.“

Za prebivalce Hiše št. 14 je bil policaj vselej predmet sovraštva. In tako je tudi zdaj vsa jeza navalila nanj.

„Kdo vas je pa klical sem, a?“ je dejala Crista in ponosno uprla roki v široke boke.

„Kaj pa vam mar! Ali smo mar poslali po vas?“ je jezno vprašala Augusta.

„Mir!“ je dejal stražnik.

„Mir! Vam je lahko reči mir, ki komaj gledate iz masti.“

„Sod!“

„Tubo!“

In vsulo se je nanj toliko psovka, da se je zdelo policaju najboljše, če se lepo pobere; in jo je ubral. Seveda je še prej zagrozil:

„V bodoče bom vsekakor strožje postopal, po paragrafihi!“ To pa je dejal samo zaradi tega, da bi vsaj malo rešil svoje dostojanstvo.

Augusta se vrne v svojo sobo, se zgrudi k svojemu otroku in vpraša:

„Ah, Pepi, kaj nisi nobenega videl?“

„Bebe-be-bebe!“ blebeče otrok in strmi v mater z velikimi motnimi očmi.

Augusta Orzan, doma iz Furlanije, je prišla pred nekaj leti v Trst. Služila je pri stari mestni družini, kjer je morala poleg trdega dela biti tudi sredstvo spolne utehe doraščajočim domačim sinovom. „Da bi se ne izpridili in ne nalezli na cesti kakšne kužne bolezni.“ Zanosila je in rodila napol idijota. Zdaj pa si služi kruh kot perica. Ves dan hodi po hišah, da prinese na večer kos mesa za svojega otroka. Toda večkrat se zgodi, da ga ji ukradejo.

In Augusta zaziblje svojega Pepija, potem pa ogrne staro ogrinjačo in huškuje čez dvorišče na ulico.

„No, no, ta pa že spet nese naprodaj svoje furlanske kosti,“ začivka Andreicich.

„Tvoja jih je nesla v Ameriko,“ pravi „gospod“ Chriznich.

„In tvoji trije angeli so jih prejle tudi nesli; pa še kako nedolžno so se držale pri tem,“ zbadljivo odgovarja Andreicich.

Francovich se za te stvari še zmeni ne. Jaconcic pa rajši trdovratno molči, ker se boji, da ne bi kdo omenil njegove Gilde.

Noč postaja bolj in bolj gosta. Kostanj sredi dvorišča šumi v vetru; pod njim se tiščijo smrkavci ter razpravljajo o ustroju dobrega revolverja in o vrednosti ženske; včasih tudi kaj zapojejo in takrat prevpije Chriznichev Rudi vse druge s svojim hreščečim tenorjem.

V hiši še zmerom tu pa tam kaj zrogoviliho. Ferletis ponovno piše na mestno občino prošnjo za podelitev službe pri policiji, pa kriči na otroke, ki razsajajo, da se trese miza, in vpijejo, da ne more zbrati

svojih misli. Pred sabo ima polo papirja in na njej napisano: Jaz, podpisani Ferletis Antonio ponižno prosim... Zadnja prošnja je bila napisana presuhoparno in zato ni segla občinskim svetnikom v srce; treba je najti nekaj novih, globokih besedi. In Ferletis grize peresnik in premišlja. Hja, naj nikar ne mislijo njegovi sostanovalci, da jih bo zatiral in preganjal. Nikakor ne. Toda, kadar bo slučajno na straži pred Hišo št. 14, bo prišel vseeno malo pogledat, če je vse v redu, in pri tem se ne bo držal prav nič ošabno in dostojanstveno. Če pa bi recimo dobil službo detektiva, bi delal na obe strani; vse tiste, pri katerih bi se morala izvršiti hišna preiskava ali pa celo aretacija, bo prej obvestil, da se bodo lahko spravili na varno.

Fakini v podstrešju igrajo „moro“, se prerekajo in razmišljajo o denarnih pridobitvah ter se posmehujejo zapuščenemu Danijelu Zabricu, ki je resno zaljubljen, prebira dolgočasne knjige in piše celo pesmi.

Šele pozno v noč se dvorišče izprazni, fakini potihnejo in pesem usahne.

In tako plava Hiša št. 14 preko noči in premetava v svojem zahtolem in gnilem trebuhu z boka na bok ter vozi neznano kam vse te Pettarose, Francoviche, Chrizniche, Ferletise in Andreiciche, ki so po ostrih nočeh po kavarnah in kanalih tako ubito potihnili in pozaspali. Kam? Do tu. Prej ali slej se hiša itak zruši, saj je mestni gradbeni urad vendar tako razsodil. Do tu — dalje nič več; kvečjemu v drugo podrtijo med druge razpoke.

Po hodnikih se pretaka prazna in mrzla tema — samo beli listki in črke na vratih se prelivajo v njej kakor koščki ledu. Včasih zavpije v sobi otrok in se potem dolgo kisa, v kotu škrtajo podgane in stenice se tiho plazijo po stenah do črvivih postelj in iščejo kaplje krvi — na posteljah pa se kdaj pa kdaj prevrže telo, dvoje bledih rok zamahne skozi temo, noga pogleda izpod odeje in se spet skrije, veter odpre oknice, oknice zaloputnejo in vaza s suhim cvetjem se prevrne in s truščem pade na tla; žene stokajo pod težkimi trebui, porajajo se bitja, zganejo se prvič in žena se pomakne k možu in zastoče: „Živ...“ Mož zamolja in se obrne v steno.

Zunaj pa lije gost, temnomoder dež. Burja piha. Obločnice gorijo. Nad vrati v kinu brnijo zvonci. Svetle reklame odsevajo na mokrem asfaltu. Muzika pljuska izza steklenih vrat. Dame prenašajo psičke na rokah, ker se boje, da bi se pomazali in prehladili. Sprevajajo se ženi in neveste, zapeljivci in zapeljivke. Policaji stoje na križiščih in usmerjajo promet. Miličniki promenirajo s samozavestnimi koraki ter se pozdravljajo z „alalà“ in „Viva il Duce!“ Detektivi lazijo za raznimi

podtalnimi elementi in žeparji. Avtomobili drviyo po cestah in mečejo rjavo blato na pešce. Med avtomobili se nocoj še prav posebno odlikuje nov Stayer — kljub geslu „Usate prodotti nazionali“ — v njem pa sedi žid Abraham Zambon, vlačí venomer svojo uro iz žepa in sitnari nad šoferjem, naj se zaskozibog podviza: Lola je zbežala. Nasitila se je z bičem zbujati strast v tem brezkrvnem starcu. Zdaj ji niti stotak več ne zadošča; mesečno plačo zahteva. Abraham pa se je predolgo pomišljal in Lola je šla. Zdaj se je odločil, da ji da, karkoli bo zahtevala in teče za njo, samo vprašanje je, če jo bo še dotekkel.

Ernest Jaconcig se je dopoldne povrnil iz ječe in zdaj se že pretika med ljudmi in „dela“. „Domov se vendar ne morem vrniti praznih rok!“

Andreicich in Francovicheva Crista se sučeta po promenadi in ne vesta, kam bi jo mahnila. Tamle se smeje Caffè Dante. Denar imata v žepu pa sta vesela in razigrana. Andreicich kadi cigarete, veselo izpuhava dim in globoko vdihava hladen veter, ki piha od morja.

„Tudi nam je potreben čist zrak!“ pravi.

„Pa smeh tudi!“ reče Crista, razširi nosnice in se veselo zakrohoče.

Dvanajsta ura

I go Gruden

Ulica molči brez vetra, prazna, pusta:
ure vseh cerkvá so plašno se razbegle;
onemela mestu so stotera usta,
vsi zvoniki so vtonili v morju megle.

Ulica molči s svinčenim, nemim molkom,
niti pes ne išče več sledi človeka:
kdaj odpre jo čas neznanim črnim polkom,
da njih krik kot blisk ta strašni molk preseka?

Naši dnevi kot ponošene so suknje:
duša, ki prezeba, nima v njih zavetja;
po predmestjih hiše — mrke volčje luknje:
ulica molči kot grobnica stoletja.

Sámo en korak čez tlak se plazi v mrak:
morda daljni znak je skrit v oblak noči?
prvi svit prižgan, da svet požene v zrak?
dinamit duhá, ki molk svetá sprostí?

Ulica molči — preži iz dna tesnob:
prerok naših dni gre mimo v molk iz molka.
Mimo oken, kjer je človek legel v grob,
dvoje gre oči sestradanega volka.